

Η ΣΧΟΛΗ

ΤΗΣ ΥΑΣΝΑΙΑ ΠΟΛΙΑΝΑΣ

(Υπό τοῦ κόμητος Λέοντος Τολστόι.)

Ὁφείλω νὰ ἐξηγηθῶ. Περιγράφω τὴν Σχολὴν τῆς Υασνάικας Πολιάνας, ποσῶς δὲν ἔχω τὴν ἀξίωσιν νὰ παράσχω αὐτὴν ὡς ὑπόδειγμα ὠφέλιμον καὶ καλὸν πρὸς μίμησιν. Θέλω ἀπλῶς νὰ τὴν δείξω, ὅποια εἶνε. Πιστεύω, ὅτι τοιαῦται περιγραφαὶ δύνανται νὰ ἔχωσι τὴν ὠφέλειαν αὐτῶν. Ἐὰν ἐπιτύχω εἰς τὰς ἀκολουθοῦσας σελίδας, νὰ χαραῶ μετὰ σαφηνείας τὰ ἀφορῶντα τὴν ἱστορίαν καὶ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς σχολῆς, ὃ ἀναγνώστης θέλει ἐννοήσῃ καθαρῶς, πῶς ἐμορφώθη τὸ σημερινὸν πνεῦμα αὐτῆς, διατὶ εὗρισκω τοῦτο καλόν, καὶ διατὶ θὰ μοὶ ᾔτο ἀπολύτως ἀδύνατον νὰ μεταβάλλω αὐτό, καὶ ἐκ ἀκρίτου ἤθελον.

Ἡ σχολὴ ἀνεπτύχθη ἐλευθέρως, δυνάμει μόνον τῶν παραδεδομένων ὡς πρὸς αὐτὴν ἀρχῶν, τῇ συνεργασίᾳ τοῦ τε διδάσκοντος καὶ τῶν μαθητῶν. Μεθ' ὅλην τὴν ἐξουσίαν τοῦ διδασκάλου, ὃ μαθητὴς εἶχε πάντοτε τὸ δικαίωμα νὰ μὴ συγχάξῃ εἰς τὴν σχολὴν, ἢ καὶ ἐὰν ἐσύγχάζε, νὰ μὴ ἀκούῃ τὸν διδασκάλον. Ὁ διδάσκαλος εἶχε τὸ δικαίωμα νὰ μὴ κρατῇ ποσῶς τὸν μαθητὴν παρ' ἐαυτοῦ, καὶ τὴν ἐξουσίαν νὰ ἐνεργῇ, μεθ' ὅλης τῆς ἰσχύος τῆς ἐπιτροπῆς αὐτοῦ, ἐπὶ τῆς πλειονοψηφίας τῶν μαθητῶν, ἐπὶ τῆς κοινωνίας ἣν μεταξὺ τῶν σχηματίζουσι. Ὅσον περισσότερον οἱ μαθηταὶ προχωροῦσιν εἰς τὴν σπουδὴν, τόσον ἡ διδασκαλία ἐπεκτείνεται, καὶ ἐπὶ μᾶλλον καὶ μᾶλλον ἡ ἀνάγκη τῆς τάξεως ἐπιβάλλεται. Κατὰ συνέπειαν, ἐν σχολῇ ἥτις ἀναπτύσσεται ὁμαλῶς καὶ ἀνευ βίας, ὅσον περισσότερον οἱ μαθηταὶ διδάσκονται, ἐπὶ τοσοῦτον καθίστανται ἱκανοὶ νὰ τηρῶσι τὴν τάξιν, ἐπὶ τοσοῦτον αἰσθάνονται ἀφ' ἐαυτῶν τὴν ἀνάγκην, καὶ συνεπῶς κατὰ τοσοῦτον, ὑπὸ τὴν ἐποψιν ταύτην, ἐπιβάλλεται ἡ ἐξουσία τοῦ διδασκάλου.

Εἰς τὴν σχολὴν τῆς Υασνάικας Πολιάνας, ἀπὸ τῆς ἰδρύσεως αὐτῆς, ἡ τάξις αὕτη ἐβεβαιώθη. Κατὰ τὰς ἀρχάς, ᾗτο ἀδύνατον νὰ διακρίνῃ τις τὰς τάξεις, τὰ μαθήματα, τὰς ἀναπαύσεις ἢ τὰ καθήκοντα. Τὰ πάντα συνεχόντο, ὅλοι αἱ προσπαθεῖν πρὸς διαχωρίσιν αὐτῶν ἀπέβαινον μάταια. Σήμερον, ἐν τῇ πρώτῃ τάξει ὑπάρχουσι μαθηταὶ, οἵτινες ζητοῦσιν οἱ ἴδιοι τὴν ὠφέλιμον χρῆσιν τοῦ χρόνου, ὀργίζονται ὅσκις ἀποσπᾷ τις αὐτοὺς ἐκ τοῦ μαθήματός των, καὶ διώκουσι τοὺς μικροὺς, οἵτινες θορυβοῦσι περὶ αὐτοῦ.

Κατὰ τὴν γνώμην μου, ἡ ἐξωτερικὴ αὕτη ἀταξία εἶνε ὠφέλιμος, ἀπαραίτητος, ὅσον παράδοξος, ὅσον καταθλιπτικὴ καὶ ἂν φαίνεται εἰς τὸν διδασκάλον. Θὰ ἔχω τὸν καιρὸν νὰ ἐπαλέθω ἀρκετὰ συνεχῶς ἐπὶ τῶν πλεονεκτημάτων τοῦ ὁργανισμοῦ τούτου. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἀτομικά αὐτοῦ, ἰδοὺ τί ἔχω νὰ εἶπω:

Ἐν πρώτῃς, ἡ ἀταξία αὕτη, ἡ μᾶλλον ἡ ἐλευθέρα εὐταξία, δὲν μᾶς φαίνεται τόσον φρικώδης, εἰμὲν

διὰ τὸν λόγον, ὅτι εἴμεθα συνειθισμένοι εἰς σύστημα ὅλως διάφορον, κατὰ τὸ ὅποιον ἡμεῖς αὐτοὶ ἐξεπαίδευσθμεν.

Δεύτερον, ἐπὶ τοῦ σημείου τούτου, ὅπως καὶ ἐπὶ ἑτέρων, ἡ χρῆσις τῆς βίας θεμελιούται εἰς τὴν ἀνευ περισκέψεως καὶ ἀνευ σεβασμοῦ διερμηνεύσιν τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως. Φαίνεται, ὅτι ἡ ἀταξία αὐξάνει ἀπὸ στιγμῆς εἰς στιγμὴν, ὅτι δὲν ἔχει πλέον ὅρια, ὅτι τίποτε δὲν δύναται νὰ θέσῃ τέρμα εἰς αὐτὴν ἄλλο, ἐκτὸς τῆς βίας, ἐνῷ ἀρκεῖ νὰ περιμεινῇ τις ὀλίγον χρόνον, ὅπως καταπαύσῃ ἀφ' ἐαυτῆς, καὶ προσέλθῃ ἐκ ταύτης μία τάξις πολὺ καλλιτέρα καὶ σταθερωτέρα ἐκείνης, ἣν ἠθέλομεν παραγάγει διὰ τῆς βίας.

Οἱ μαθηταὶ εἰσὶν ἄνθρωποι, εἰσὶν ὄντα, ἄτινα μεθ' ὅλην τὴν σμικρότητα αὐτῶν, ὑπείκουσιν εἰς τὰς αὐτὰς ἀνάγκας, εἰς ἃς καὶ ἡμεῖς, ὄντα σκεπτόμενα βρεῖωμεν μετ' ἡμᾶς. Ὅλοι θέλουσι νὰ μάθωσι, καὶ διὰ τοῦτο ἀκριβῶς ἐρχονται εἰς τὸ σχολεῖον, καὶ διὰ τοῦτο ἐπίσης καταλήγουσιν εἰς τὸ συμπέρασμα, ὅτι, ὅπως μάθωσιν, ἀνάγκη πᾶσα νὰ ὑποκύψωσιν εἰς ὅρους τινας. Καὶ οὐχὶ μόνον εἰσὶν ἄνθρωποι, ἀλλ' ἀποτελοῦσι πρὸς τοὺς καὶ κοινοῖαν ὄντων ἐμφορουμένων ἐκ τῆς αὐτῆς ἰδέας. «Καὶ πανταχοῦ ἐνθα τρεῖς συνέρχονται ἐν ὀνόματι Μου, εἰμὶ καὶ Ἐγὼ ἐν μέσῳ αὐτῶν.» Ὑπεκόντες εἰς μόνους τοὺς νόμους τῆς φύσεως, δὲν δεικνύουσιν οὔτε ἀντίστασιν οὔτε παράπνοαν. Ὑπεκόντες εἰς τὴν αὐθαίρετον ἐξουσίαν σας, δὲν παραδέχονται ποσῶς τὸ νόμιμον τῆς τάξεως ἣν θέλετε νὰ ἐπιβάλλητε, τῆς χρήσεως τοῦ χρόνου, ἣν θέλετε νὰ ἐφαρμόσῃτε.

Ποσάκις μοι συνέβη νὰ παραστῶ εἰς μάχας παιδίων! Ὁ διδάσκαλος ῥίπτεται μετὰ αὐτῶν, ὅπως τοὺς διαχωρίσῃ, καὶ οἱ δύο ἐχθροὶ υποβλέπονται μετὰ αὐτῶν. Μὴ δυνάμενοι νὰ κρατηθῶσιν οὐδ' ἐπὶ παροῦσιν τοῦ διδασκάλου, χύνονται ὁ εἰς κατὰ τοῦ ἑτέρου, μετὰ πλείονος ὁρμῆς ἢ πρότερον. Ποσάκις ἐν τῷ διαστήματι τῆς αὐτῆς ἡμέρας, εἶδον ἕνα Κιρούσκαν, μετὰ τοὺς ὀδόντας συνεσφιγμένους, νὰ ὁρμᾷ καθ' ἐνὸς Ταράσκας, νὰ τὸν ἀρπάξῃ ἀπὸ τῆς κόμης καὶ νὰ τὸν ρίπτῃ ἐπὶ τοῦ ἐδάφους· φαίνεται ὡς θέλων νὰ κατεκυντρίψῃ, νὰ φονεύσῃ τὸν ἐχθρόν του. Ἀλλὰ δὲν παρήλθε μία στιγμὴ, καὶ ἡδὴ ὁ Ταράσκας ὑπεμειδία πρὸς τὸν Κιρούσκαν, ὅστις τῷ ἀνταπέδιδε τὸ ἴδιον. Πρὸ τῆς παρελεύσεως πέντε λεπτῶν, ἀμφότεροι ὡς καλοὶ φίλοι κἀθηνται, ὁ εἰς παρὰ τὸ πλευρὸν τοῦ ἑτέρου.

Ὅλιγον χρόνον μετὰ τὸ μάθημα, εἰς μίαν γωνίαν δύο παιδία ἐρχονται εἰς χεῖρας. Ὁ εἰς, ἀξιόλογος μαθηματικὸς, ἐννέα ἐτῶν, μαθητὴς τῆς δευτέρας τάξεως. Ὁ ἕτερος μικρὸς, μετὰ μέλανας ὀφθαλμούς, εὐφυὲς ἄλλ' ἐκδικητικὸς, καλούμενος Κίσκας. Ὁ Κίσκας φουχτιάζει τοὺς μικροὺς βοστρίχους τῆς κόμης τοῦ μαθηματικοῦ καὶ ὠθεῖ τὴν κεφαλὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν τοίχον, ἐν ᾧ ὁ μαθηματικὸς μάτην προσπαθεῖ νὰ συλλάβῃ ἀπὸ τὰ μαλλιά τὸν Κίσκαν. Οἱ μαῦροι ὀφθαλμοὶ τοῦ Κίσκα ἡστραπτον ἐν θριάμβῳ. Ὅσον ἀφορᾷ τὸν μαθηματικόν, μόλις κατάρθου νὰ κρατῇ τὰ δάκρυά του.

— Λοιπόν! Λοιπόν! Τι; Τι; ἔλεγεν.

Ἐν τούτοις, πάντες ἔβλεπον, ὅτι ἐπονοῦσε, καὶ ὅτι ἤθελε μόνον νὰ κάμνη τὸν ἀνδρεῖον. Τὸ τοιοῦτο διήρκεσεν ἐπὶ χρόνον ἀρκετὰ μακρὸν, καὶ ἤμην ἀναποφάσιτος περὶ τοῦ πρακτέου.

— Κτυπιοῦνται! κτυπιοῦνται! ἔκραζον τὰ παιδιά.

Καὶ συνεσφρεύοντο ἐν τῇ γωνίᾳ. Οἱ μικροὶ ἐγέλων, ἀλλ' οἱ μεγάλοι, καίτοι μὴ ἐπιχειροῦντες ποσῶς νὰ διαχωρίσωσι τοὺς μαχομένους, παρῆθον αὐτοὺς μὲ ὕφος σοβαρὸν, τὰ βλέμματά των καὶ ἡ σιωπὴ των δὲν διέφυγον τὴν προσοχὴν τοῦ Κίσκα. Ἐνόησεν, ὅτι τὸ παρ' αὐτοῦ πραττόμενον δὲν ἦτο καλόν· ἤρχισε νὰ γελᾷ, καὶ νὰ ἀφίνη κκτὰ μικρὸν τὴν κόμην τοῦ μαθηματικοῦ, ὅστις, ἀπαλλαγείς, ὤθησε τὸν Κίσκαν, οὐτινος ἡ κεφαλὴ ἐκτύπησεν εἰς τὸν τοίχον· ἔπειτα ὁ μαθηματικὸς, εὐχαριστημένος ἀπεμακρύνθη. Ὁ μικρὸς ἤρξατο νὰ κλαίῃ καὶ ὤρμησεν εἰς καταδίωξιν τοῦ ἐχθροῦ του, καὶ τὸν ἐκτύπησε δι' ὅλης του τῆς δυνάμεως ἐπὶ τοῦ ἐπενδύτου, ἀλλὰ χωρὶς νὰ τῷ προξενήσῃ πόνον. Ὁ μαθηματικὸς ἤτοιμάζετο ν' ἀνταποδῇ τὸ κτύπημα, ἀλλὰ τὴν αὐτὴν στιγμήν ἠκούσθησαν κραυγαὶ ἀποδοκιμαστικαί.

— Κύτταξ' ἐκεῖ, πιάνεται μ' ἓνα μικρόν! ἔκραζον οἱ θεαταί. Φύγε, Κίσκα.

Ἡ ὑπόθεσις ἐτελείωσεν ἔως ἐδῶ, χωρὶς νὰ ἀφήσῃ ἵχνη, ἐκτὸς μόνον εἰς τοὺς δύο παλαίσκοντας, οἵτινες εἶχον συγκεχυμένην τινὰ ἰδέαν, ὅτι εἶνε κακὸν νὰ δέρεται τις μὲ τοὺς ἄλλους. Δυναταί τις νὰ παρατηρήσῃ ἐνταῦθα, ὅτι τὸ αἶσθημα τῆς δικαιοσύνης προσκληθῇ ὑπὸ τοῦ πλήθους. Ἀλλὰ πόσαι παρόμοιαι ὑποθέσεις περατοῦνται, ἄγνωστον κατὰ τινὰς νόμους, εἰς τρόπον δυνάμενον νὰ εὐχαριστήσῃ ἀμφοτέρω τὰ μέρη! Πόσον εἶναι αὐθαίρετα καὶ ἄδικα ὅλα τὰ μέσα, ἅτινα συνήθως μεταχειρίζονται ἐν παρομοίαις περιστάσεσι!

— Εἰσθε καὶ οἱ δύο ἔνοχοι γονατίσατε! λέγει ὁ διδάσκαλος.

Καὶ δὲν ἔχει δίκαιον, διότι εἰς μόνον ἔνοχος ὑπάρχει, εἰς μόνος, ὅστις θριαμβεῖ, καταδικαζόμενος νὰ γονατίσῃ, διότι ὁ ἕτερος, ὁ ἄθως, καταδικαζόμενος εἰς τὴν αὐτὴν ποινὴν, ὑφίσταται διπλὴν τιμωρίαν.

Ἡ:

— Εἶσαι ἔνοχος, διότι ἐπραξες τοῦτο καὶ ἐκεῖνο, θὰ τιμωρηθῇς! θὰ εἴπῃ ὁ διδάσκαλος.

Καὶ τὸ τιμωρηθὲν παιδίον θάμισήσῃ περισσότερο τὸν ἐχθρὸν αὐτοῦ, αἰσθανόμενον συνηγοροῦσαν ὑπὲρ ἐκείνου δεσποτικὴν τινὰ δύναμιν, ἥς δὲν ἀνγνωρίζει τὴν νομιμότητα.

Ἡ:

— Συγχώρησέ τον, οὕτω θέλει ὁ Θεὸς, καὶ ἔσο καλλίτερος αὐτοῦ· θὰ εἴπῃ ὁ διδάσκαλος.

Τῷ λέγετε: «Ἐσο καλλίτερος αὐτοῦ», ἀλλ' ἐκεῖνος ἐπιθυμεῖ μόνον νὰ γίνῃ ἰσχυρότερος. «Καλλίτερος...» δὲν τὸ ἐννοεῖ, οὔτε εἶναι δυνατόν νὰ τὸ ἐννοήσῃ.

Ἡ:

— Εἰσθε ἔνοχοι καὶ οἱ δύο. Ζητήσατε συγγνώμην ὁ εἰς παρὰ τοῦ ἄλλου, καὶ φιληθῆτε, παιδιά μου.

Ἰδοὺ ἡ χειροτέρα πασῶν περιπτώσεις. Διότι, τὸ φιλῆμα αὐτὸ δὲν θὰ εἶνε εὐκρινές, καὶ διότι τὸ κακὸν αἶσθημα, ἐπὶ μίαν στιγμήν κατασταλὲν, θέλει καὶ πάλιν ἐξεγερθῇ.

Ἀφετέ τους λοιπὸν μόνους, ἐὰν δὲν εἴσθε οὔτε ὁ πατὴρ αὐτῆς ἡ μήτηρ, οἵτινες, λυπούμενοι τὸ τέκνον των, ἔχουσι πάντοτε τὸ δικαίωμα νὰ τραβήξουν τὰ μαλλιά ἐκείνου τοῦ παιδίου, τὸ ὅποιον δέρνει τὸ ἰδικόν των. Ἀφετέ μόνους τοὺς διαμαχομένους, καὶ θὰ ἰδῆτε, πῶς τὰ πάντα διευθετοῦνται, τὰ πάντα ἡσυχάζουσιν, ἀπλούστατα καὶ φυσικώτατα.

* * *

Ἀλλ' ἴσως οἱ διδάσκαλοι, ὅσοι δὲν ἐδοκίμασαν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἀταξίας ταύτης, ἢ μάλλον τῆς ἐλευθέρας εὐταξίας, θέλουσι σκεφθῇ, ὅτι τοῦ διδασκάλου ἀπέχοντος, ἡ ἀταξία αὕτη ἔξει συνεπείας φυσικῶς ἀξιοθρηνητοῦς: θανάτους, τραύματα κτλ. Εἰς τὴν σχολὴν τῆς Ὑασνάιας Πολιάνας, τὸ παρελθὸν ἔαρ μόνον δύο περιπτώσεις συγκρούσεων ἐπῆλθον, αἵτινες ἀφῆκαν ἵχνη φανερά: «Ἐν παιδίον, ὠθηθὲν, κατέπεσεν ἐκ τῆς κλίμακος καὶ ἐπληρώθη (τὸ τραῦμα του ἐθεραπεύθη εἰς δύο ἐβδομάδας), καὶ ἐνός ἐτέρου ἡ παρεὶα κατεκάρη δι' ἀνημμένον κόμμεος, ὅπερ ἐκράτουν ἄλλα παιδιά. Καὶ τούτου ἡ πληγὴ διέσωζεν ἵχνη ἐπὶ δέκα πέντε ἡμέρας. Δὲν συμβαίνει πλέον ἢ ἀπαξ ἐντὸς μιᾶς ἐβδομάδος, νὰ κλαύσῃ ἓνας μαθητής, καὶ τοῦτο οὐχὶ ἐκ πόνου, ἀλλ' ἐξ ἐντροπῆς καὶ πείσματος. Ἐξαίρεσι τῶν δύο τούτων περιπτώσεων, οὔτε κτυπήματα, οὔτε ἐνχυμώσεις, οὔτε ἄλλο τι ἀπευκατὶον συνέβη καθ' ὅλον τὸ θέρος, μεταξύ τριάκοντα ἕως τεσσαράκοντα μαθητῶν, ἐγκαταλειμμένων ἐξ ὀλοκλήρου εἰς ἑαυτούς.

Εἶμαι πεπεισμένος, ὅτι ἡ σχολὴ δὲν ἔχει νὰ ἐπέμβῃ εἰς τὴν ἀνατροφήν, ἥτις εἶνε ὑπόθεσις καθαρῶς οἰκογενειακῇ· ὅτι ἡ σχολὴ δὲν πρέπει οὔτε νὰ ἀμείβῃ, ὅτι δὲν ἔχει τὸ πρὸς τοῦτο δικαίωμα, καὶ ὅτι ἡ καλλίτερα ἀστυνομία καὶ διευθυνσις αὐτῆς συνίσταται, εἰς τὸ νὰ ἀφήσῃ πλήρῃ ἐλευθερίαν εἰς τοὺς μαθητάς, νὰ μανθάνωσι, καὶ νὰ συμβιβάζωνται μεταξύ των ὅπως θέλωσιν. Εἶμαι πεπεισμένος περὶ τούτου, καὶ ἐν τούτοις, τὰ πεπαλαιωμένα ἔθιμα τῶν ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων μένουσι τοσοῦτον ἰσχυρά ἐν ἡμῖν, ὥστε ἐν τῇ σχολῇ τῆς Ὑασνάιας Πολιάνας ἐκτρεπόμεθα συχνὰ τοῦ κανόνος τούτου. Κατὰ παρελθὸν ἐξάμηνον, ἐντὸς τοῦ μηνὸς Νοεμβρίου, ὑπῆρξαν δύο περιπτώσεις τιμωρίας.

Διακρίνοντας τοῦ μαθήματος τῆς σχεδιογραφίας, ὁ διδάσκαλος, ὅστις εἶχεν ἀφικθῇ πρὸ μικροῦ, παρῆθον ἐν παιδίον, τὸ ὅποιον, χωρὶς νὰ ἀκούῃ τὰ μαθήματα, ἐκραύγαζε καὶ ἐκτύπα λυσσῶδως τὰ πλησίον αὐτοῦ καθήμενα. Μὴ δυνάμενος νὰ καθησυχάσῃ αὐτὸ διὰ τῶν λόγων, ὁ διδάσκαλος τὸ ἐξέβαλεν ἐκ τῆς θέσεώς του καὶ τῷ ἀφῆρεσε τὴν πλάκα του. Ἀὕτη ἦτο ἡ τιμωρία. Τὸ παιδίον δὲν ἔπαυσε νὰ κλαίῃ καθ' ὅλην τὴν παράδοσιν.

Αὐτὸ ἦτο τὸ ἴδιον παιδίον, τὸ ὅποιον κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς ιδρύσεως τῆς σχολῆς τῆς Ὑασνάιας Πολιάνας, εἶχον ἀρνηθῇ νὰ τὸ δεχθῶ, θεωρήσας αὐτὸ ὡς

ἀνιάτως ἡλίθιον. Τὰ χαρακτηριστικά του ἐνέφκινον βλακείαν καὶ ἡσυχίαν. Ποτὲ οἱ συμμαθηταὶ τοῦ δὲν τὸν συμπαραλαμβάνον εἰς τὰ παίγνια των· ἀλλὰ κατεγέλων αὐτοῦ καὶ τὸν περιέπαιζον.

— Πόσον εἶνε παράξενος αὐτὸς ὁ Πέτκας, ἔλεγον ἀναμεταξύ των μετ' ἐκπλήξεως. Καὶ αὐτὰ ἀκόμη τὰ μικρὰ τὸν κτυποῦν, καὶ αὐτὸς, φεύγει χωρὶς νὰ εἴπῃ γρῦ.

— Δὲν ἔχει διόλου καρδιά, μοι ἔλεγε περὶ αὐτοῦ εἰς μαθητῆς.

Ὅταν φέρουν εἰς μανιώδη κατὰστασιν ἐν τοιοῦτο παιδίον, οἷον τὸ τιμωρηθὲν παρὰ τοῦ διδασκάλου, βεβαίως δὲν εἶνε ὁ τιμωρούμενος πραγματικὸς ἐνοχος.

Ἄλλη περίπτωσις. Τὸ παρελθὸν θέρος, καθ' ὃν χρόνον ἐπισκευάζετο ἡ οἰκία, μία φίλη Leyde ἀπωλέσθη ἐκ τοῦ δωματίου τῆς φυσικῆς. Πλειστάκις ἀπωλέσθησαν μολυβδοκόνδυλα καὶ βιβλία, ἐνῶ λεπτοῦργοι καὶ χρωματισταὶ δὲν ὑπῆρχον πλέον. Ἠρωτήσαμεν τὰ παιδιά. Οἱ καλλίτεροι μαθηταὶ, οἱ ἀρχαιότεροι ἐν τῇ σχολῇ, οἱ ἐκ τῆς πρώτης σιγμῆς φίλοι ἡμῶν, ἡρυσθίων καὶ ἐφέλλιζον εἰς τοιοῦτον βαθμόν, ὥστε ἕκαστος θὰ ἐπίστευεν ἐκ τῆς ταρχῆς των ταύτης, ὅτι ἀνεκάλυφεν ἵχνη ἐνοχῆς. Ἄλλ' ἐγὼ τοὺς ἐγνώριζον, καὶ ἡδυνάμην νὰ ἐγγυηθῶ περὶ αὐτῶν, ὡς ἐὰν ἐπρόκειτο περὶ τοῦ ἰδίου ἐαυτοῦ μου. Ἐνόησα, ὅτι μόνη ἡ ἰδέα τῆς ὑπονομίας ἐθορύβει αὐτοὺς τοσοῦτο βεθῆως καὶ θλιβερώς. Εἰς τῶν μαθητῶν, τὸν ὑποῖον θ' ἀποκαλέσω Φεδκαν, φύσις λεπτή καὶ διακεκριμένη, ἔκλαιε καὶ ἔτρεμεν, ὅλως πελιδνός.

Υπεσχέθησαν νὰ φανερώσωσι τὸν ἐνοχον, ἐὰν τὸν ἀνακαλύψωσιν. Ὅσον δὲ διὰ νὰ τὸν ἀναζητήσωσιν αὐτοὶ, ἡρνήθησαν. Μετὰ τινος ἡμέρας, ὁ ἐνοχος ἀνεκαλύφθη. Ἦτο υἱὸς χωρικοῦ, ἐξ ἀπομεμακρυσμένης ἐπαύλεως. Εἶχε παρασύρει μεθ' ἐαυτοῦ τὸν υἱὸν ἐτέρου χωρικοῦ, ἐρχομένου μεθ' ἐαυτοῦ ἐκ τῆς αὐτῆς κώμης, καὶ ἀμφοτέρω ὁμοῦ εἶχον ἀποκρύψει διάφορα ἀντικείμενα, τὰ ὅποια εἶχον φυλάξει ἐντὸς μικροῦ κιβωτίου. Ἡ ἀνακάλυψις αὕτη ἐπροξένησε παράδοξον ἐντύπωσιν εἰς τοὺς λοιποὺς συμμαθητὰς αὐτῶν· ἐν εἶδος ἀνακουφίσεως, ἐτι δὲ καὶ χαρᾶς, καὶ πρὸς τούτοις, περιφρονήσεως καὶ οἴκτου διὰ τοὺς κλέπτας.

Τοῖς ἐπρότειναν νὰ ὑποδείξωσι μόνοι των τιμωρίαν. Ἄλλοι ὑπέδειξαν τὴν μαστίγαν, καὶ προσεφέρθησαν μόνοι των νὰ μαστιγώσωσι τοὺς ἐνόχους· ἄλλοι ἐπρότειναν ν' ἀναρτηθῇ ἐπ' αὐτῶν πίναξ μετὰ τὴν ἐπιγραφὴν κλέπτης. Τὴν τιμωρίαν ταύτην, πρὸς αἶσχος ἡμῶν, εἶχομεν ἐπιβάλλει ἡδὴ ἡμεῖς, καὶ τὸ παιδίον τὸ ὅποιον τὸ παρελθὸν ἔτος εἶχε φέρει πίνακα μετὰ τῆς ἐπιγραφῆς ψεύστης, ἐπροθυμοποιήθη ὑπὲρ πάντα τὰ ἄλλα, ὅπως ζητήσῃ τὴν αὐτὴν τιμωρίαν διὰ τοὺς κλέπτας.

Ὅλοι ἐμεινামεν σύμφωνοι διὰ τὴν ἐπιγραφὴν· καὶ ὅταν μία κοραεὶς προσελθοῦσα ἔρραφεν αὐτὴν ἐπὶ τῶν ἐνδυμάτων των, πάντες οἱ μαθηταὶ ἐπληρώθησαν χαίρεκαχίας, καὶ ἐπερίπαιζον αὐτούς· ἐζήτουν, πρὸς ἐπιδάρυνσιν τῆς τιμωρίας των, ν' ἀπαχθῶσιν

εἰς τὸ χωρίον, καὶ νὰ τοῖς ἀφεθῇ ἡ ἐπιγραφὴ μέχρι τῆς ἐορτῆς.

Οἱ τιμωρημένοι ἔκλαιον. Ὁ υἱὸς τοῦ μουζικου, ὅστις εἶχε παρὰ τοῦ συντρόφου του, ἔκλαιε μετ' ἀγαθότητος, μετὰ ὅλας τὰς παιδικὰς του δυνάμεις. Ὁ ἕτερος, ὁ κύριος ἐνοχος, ἔχων τὰ χαρακτηριστικά ξηρὰ καὶ τὴν φυσιογνωμίαν ἀγγίνοα, ἦτο ὠχρὸς, τὰ χεῖλη του ἔτρεμον, οἱ ὀφθαλμοὶ του ἐξετόξευον βλέμματα κικεντρεχῆ καὶ ἀγρία πρὸς τοὺς γελῶντας συμμαθητὰς αὐτοῦ, καὶ κατὰ σπάνια διαλείμματα, τὰ δάκρυα ἐπλήρουν τὸ πρόσωπον αὐτοῦ.

Ταῦτα πάντα μᾶς ἐπροξένησαν ἐντύπωσιν, ὡς νὰ τὸν εἶχομεν ἴδει διὰ πρώτην φοράν. Ἐκαστος τὸν ἐθεώρει μετὰ προσοχὴν κακὸβουλον. Καὶ αὐτὸς, τὸ ἡσθάνετο λίαν ὀδυνηρῶς. Ὅταν, χωρὶς νὰ παρατηρήσῃ περὶ ἐαυτὸν, κύπτων τὴν κεφαλὴν, καὶ, καθὼς, μοι ἐφάνη, μετὰ τὸ ἦθος ἐγγληματίου, μετέβη εἰς τὴν οἰκίαν, τὰ παιδιά, καταδιώκοντα αὐτὸν ἐν σωρῷ, τὸν ἐταλαιπώρησαν κατὰ τρόπον τοσοῦτον ὀλίγον φυσικόν, τοσοῦτο παράξενον καὶ βάρβαρον, ὥστε θὰ ὑπέθετέ τις, ὅτι ἀκουσίως ὤθοῦντο ὑπὸ κακοποιῶν πνεύματος. Κάτι τί μοι ἔλεγεν, ὅτι τοῦτο δὲν ἦτο καλόν· ἀλλ' ἡ ὑπόθεσις ἠκολούθησε τὸν δρόμον τῆς, καὶ καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν ὁ κλέπτης διετήρησε τὴν ἐπιγραφὴν του.

Ἀπὸ τοῦ χρόνου ἐκείνου παρετήρησα, ὅτι ἦτο ὀλιγώτερον ἐπιμελής· καὶ οὐδεὶς τὸν εἶδε πλέον, μετὰ τὴν παράδοσιν, ἀναμειγνύμενον εἰς τὰ παίγνια καὶ τὰς συνομιλίας τῶν συμμαθητῶν αὐτοῦ.

Μίαν ἡμέραν, ἅμα ὡς ἀφικόμεν εἰς τὸ σχολεῖον, ὅλα τὰ παιδιά μοι ἀνήγγειλαν μετὰ φρίκης, ὅτι τὸ παιδίον τοῦτο εἶχεν ἐκ νέου κλέψει. Εἶχε λάβει ἀπὸ τοῦ δωματίου τοῦ διδασκάλου εἴκοσι καπίκια χάλκινα, εἶχε δὲ φωραθῇ κρύπτον αὐτὰ εἰς τὴν κλίμακα.

Τῷ ἔρραφεν καὶ πάλιν τὴν ἐπιγραφὴν, καὶ ἡ αὐτὴ τερατώδης σκηνὴ ἐπανελήθη. Τὸν συνεβούλευσα, ὅπως πράττουσιν οἱ διδάσκαλοι· ἐν μέγα παιδίον, τὸ ὅποιον εὐρίσκετο πλησίον, καὶ εἶχε τὸ ἐλάττωμα τῆς φιλαρίας, ἤρξατο νὰ τὸν συμβουλεύῃ ἐπίσης, ἐπαναλαμβάνον τοὺς λόγους, τοὺς ὁποίους ἀναμφιβόλως θὰ εἶχεν ἀκούσει νὰ λέγῃ ὁ πατήρ του, ὅστις ἦτο δρόβνικ (δεσμοφύλαξ).

— Ἐκλεψε μίαν φοράν, ἔκλεψε δύο φορές, ἔλεγε μετὰ φωνὴν σοβαράν, θὰ συνειθίσῃ ἀναμφιβόλως. Ποῦ δὲν φέρει τὸν ἄνθρωπον ἡ ἀγάπη τοῦ κέρδους;

Οἱ λόγοι οὗτοι μετέστενοχώρουν. Ἡσθάνομην σχεδὸν ὀργὴν κατὰ τοῦ συμβουλευόντος. Παρετήρησι τὴν μορφήν τοῦ τιμωρηθέντος. Βλέπων αὐτὴν ὠχρότεραν, θλιβερότεραν καὶ ἀγριώτεραν, ἐνθυμούμην, δὲν εἰζεύρω διατί, τοὺς δεσμώτας· καὶ τὸ πρᾶγμα μοι ἐφάνη τόσο τερατώδες, ὥστε ἐξάκου ἀπέσπασα τὴν ἐπιγραφὴν ἀπὸ τοῦ ἐνδύματος τοῦ ἐνόχου, λέγων αὐτῷ ν' ἀπέλθῃ ὅπου θέλῃ. Ἡσθάνομην αἰφνιδίως, οὐχὶ διὰ τοῦ πνεύματος, ἀλλὰ δι' ὀλοκλήρου τοῦ ὄντος μου, ὅτι δὲν εἶχον τὸ δικαίωμα νὰ βασανίζω τὸ δυστυχὲς τοῦτο παιδίον, ὅτι δὲν ἡδυνάμην νὰ τὸ καταστήσω, ὅτι προσεπαθῶμεν νὰ τὸ καταστήσωμεν, ἐγὼ καὶ ὁ υἱὸς τοῦ Δρόβνικ. Ἡσθάνομην, ὅτι

υπάρχουσι μυστήρια τῆς ψυχῆς, ἅτινα διατελοῦσιν εἰς ἡμᾶς ἀνεξιχνίαστα, καὶ τὰ ὅποια ἡ ζωὴ δύναται νὰ τροποποιήσῃ, οὐχὶ αἰ ἐπιπλήξεις καὶ αἰ τιμωρίας. Καὶ ὅποια ἀνοησία! Τὸ παιδίον ἐκλεψεν ἐν βιβλίον. Ὁλόκληρος μακρὰ καὶ περίπλοκος ὁδὸς κρίσεως, ἰδεῶν καὶ κακῶν συλλογισμῶν, ἔφερεν αὐτὸ εἰς τὸ σημεῖον τοῦ ν' ἀφαιρέτῃ τὸ βιβλίον. Δὲν ἤξεύρει διατί, τὸ ἔκρυπεν ἐντὸς τοῦ κιβωτίου αὐτοῦ. Καὶ ἐγὼ τῷ κολλῶ μίαν ἐπιγραφὴν μετὰ τῆς λέξεως κ λ έ π τ η ς, ἥτις ἔχει ὅλως διάφορον σημασίαν! Τί καλὸν θέλει προέλθει; Θὰ τιμωρηθῇ διὰ τῆς ἐντροπῆς, θὰ εἴπωσι... Νὰ τὸν τιμωρήσωμεν διὰ τῆς ἐντροπῆς πρὸς τί τάχα; Ἡξεύρομεν, ὅτι ἡ ἐντροπὴ καταστρέφει τὰς πρὸς τὴν κλοπὴν ὁρμάς; Ἀλλ' ἴσως ὑποκρίνεται. Ἰσως δὲν εἶνε ἐντροπὴ ὅ,τι ἐκφράζει τὸ πρόσωπον αὐτοῦ. Ἡξεύρω μάλιστα θετικῶς, ὅτι δὲν ἦτο ἐντροπὴ, ἀλλὰ καὶ ἄλλο, τὸ ὁποῖον ἴσως εἶχε κοιμηθῇ διὰ πνυτὸς εἰς τὴν ψυχὴν του, καὶ τὸ ὁποῖον δὲν ἔπρεπε ποσὼς νὰ ἐξεγείρωμεν!

Εἰς τὸν κόσμον, ὅστις ἀποκαλεῖται πρακτικὸς, εἰς τὸν κόσμον τῶν Παλμερστώνων καὶ τῶν Κάιν, εἰς τὸν κόσμον ὅστις ὑποτίθεται ὡς λογικὸς, πόσοι ἄνθρωποι, τιμωρημένοι οἱ ἴδιοι, ἀντιποιοῦνται τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθήκον τοῦ τιμωρεῖν. Ὁ ἡμέτερος παιδικὸς κόσμος, ὁ κόσμος τῶν ἀπλῶν καὶ ἐλευθέρων ὄντων, ὀφείλει νὰ δικαιοῦν καθαρὸς ἀπὸ τοῦ ψεύδους, ἀπὸ τῆς ἐγκληματικῆς ταύτης πεποιθήσεως ἐπὶ τὴν νημιότητα τῆς τιμωρίας, ἐξ ἧς θὰ προέκυπτε ἡ συνέπεια, ὅτι ἡ ἐκδίκησις εἶνε δικαία, ἅμα ὡς ἀποκαλέσωμεν αὐτὴν τιμωρίαν...

(ἀκολουθεῖ)

Η 14 ΜΑΪΟΥ

(Συνέχεια)

Μήπως οἱ συνάδελφοί μου δὲν θὰ παρετήρουν τί συνέβαιεν ἐντὸς ἐμοῦ;... Ὁχι, τὸ βλέπουσι, τὸ ἐννοοῦσι, μὲ οἰκτεροῦν καὶ ἀποδίδουσι τὰ πάντα εἰς τὰ θανάσιμα προκισθῆματά μου. Καὶ ὅμως, ἂν σωθῶ εἰς τὴν μάχην, πρῶτον θὰ μ' ἐμπαιξῶσι...

Καὶ τότε, προσεπάθουν νὰ λάβω θάρρος, νὰ φαίνομαι ἀδιάφορος καὶ εὐχαρῖς. Ἐπὶ τέλους, ἡ φιλοτιμία μου ἐθριαμβεῖτο. Κατῶρ'ωσα ν' ἀποκρύψω ἐν τῷ मुखῷ τῆς ψυχῆς μου τὰς κατατρυχούσας με ἀνησυχίας.

Κατὰ τὰς δύο μετέβην νὰ ἰδῶ τοὺς ἵππους μου. Παρατήρησας με ὁ Ναούμ, ἡγέρθη ἐκ τῆς δέσμης τοῦ χόρτου, ἐφ' ἧς ἐκάθητο.

— Διατί δὲν κοιμᾶται, Σερέδα;

— Ἀρχετὰ ἐκοιμήθην, κύριε ἀξιωματικέ, προσέχω τὰ ἄλογα. Χάριτι θείᾳ, καλὰ πηγαίνουν. Καὶ σεις, κύριε ἀξιωματικέ, ἐσηκωθήκατε κι' ὅλα;

— Δὲν ἐκοιμήθην ἀκόμη.

— Θὰ εἰσθε κουρασμένοι ὅμως αὔριον... Νὰ κοιμηθῆτε ἐδῶ ἐπάνω εἰς τὸ χόρτον, θὰ ἀπλώσω τὸν μαῖον μου...

Ἡ περιποίησις αὐτῆ τοῦ Ναοῦ μ' ἐφάνη ὑποπτος. Μήπως ἐνόησε τί συμβαίνει ἐντὸς μου; Ἐκύτταξα τὸ πρόσωπόν του, φωτιζόμενον ἐλόκληρον ὑπὸ τῆς σελήνης καὶ ἀνεξήγητα ὁμοίας τῶν ἰδικῶν μου ἐντυπώσεων...

— Ὡτάν λυπημένος φαίνεσαι, Ναούμ, τῷ εἶπον εἰς τὴν χυδαίαν ρωσικὴν.

— Ἐγὼ, εἶπε, μπᾶ, καθόλου, κύριε ἀξιωματικέ... τὰ ἄλογα εἶναι καλὰ, ὅλα τὸ ἴδιο, καὶ ἐκοιμήθηκα καλὰ. Διατί νὰ εἶμαι λυπημένος;

— Καὶ ἡ βοήμη;

— Ἄ! ὡς πάῃς τὸ διάβολο, ἡ διαβόλισσα! Δὲν εἴμπερεϊ κἀνείς ν' ἀλλάξῃ τὴν τύχην του. Ἄς γίνη ὅ,τι θέλει ὁ Θεός, οὔτε τὸ ἐσυλλογίζομαι.

Καὶ πράγματι, τὸ πρότωπόν του ἐνέφαινε ἐντελὴ ἡσυχίαν. Διατί νὰ μὴ ἦμαι ὡς αὐτός; Ἡ αὐτὴ τύχη μᾶς προηγέθη. Κατ' ἀρχὰς ἐταράχθη καὶ αὐτός, ἀλλὰ τώρα εἶναι ἡσυχος, ἐνῷ ἐγὼ εἶμαι συγκεκινημένος... Ὑμολογῶ, ὅτι τῇ στιγμῇ ἐκείνῃ ἦμην δυσηρεστημένος κατ' ἐμαυτοῦ, ἡθανόμην ὡς τύφεις συνειδώς. Διατί αὐτὴ ἡ ἀντίθεσις με ἀξὺ τοῦ Ναοῦ καὶ ἐμοῦ, μετὰ τῆς δεισιδαίμονος ἀδυναμίας μου καὶ τῆς χριστιανικῆς ὑποταγῆς τῆς ἀπλῆς ἐκείνης καρδίας; «Τὰ νεῦρα, διαλογίζομαι. Αὐτὰ μοῦ συμβαίνουν διότι ἵππευσσα παρὰ ποῦ ἐσχάτως... Αἱ καταναγκαστικαὶ πορεῖαι, ἡ ἐλλείψις ὕπνου... Ὁ Σερέδας ἔχει δικαίον, πρέπει νὰ κοιμηθῶ διὰ νὰ ἦμαι ἰσχυρότερος αὔριον». Καὶ καλυφθεὶς διὰ τοῦ μαζοῦ μου, ἐξηπλώσθην ἐπὶ τῶν δεματίων τοῦ χόρτου, ἅτινα μοὶ ἵτοιμασαν ὁ Σερέδας καὶ μετ' ὀλίγον ἐκοιμήθην, εὐτυχῶς.

Δύο ὥραι ὕπνου ἡσύχασαν τὰ ἡρεθισμένα νεῦρά μου. Ἐπιον ποτῆριον τείου καὶ ἡτοιμάθην εἰς νέους κόπους. Ὁ ἥλιος ἐφαίνετο εἰς τὸν ὀρίζοντα καὶ ἡσθάνομην τὰς παρειάς μου ὀρσιζομένας ὑπὸ ἱῆς πρωϊνῆς αὔρας. Αἱ νυκτερινὰ ἀγωνία ἐξέλιπον, καὶ ἔχαιον ἐπὶ τῇ προσδοκωμένῃ μάχῃ. «Ἄς γίνη ὅ,τι ὁ Θεὸς θελήσῃ» οἱ λόγοι οὗτοι τοῦ Σερέδα ἐπανήρχοντο πάντοτε εἰς τὴν νοῦν μου. Διὰ τὴν ἡμέραν ἐκείνην, δὲν ἦτο ἡ ἀρίστη φιλοσοφία; Τοιοῦτοτρόπως ἤρξατο δι' ἐμὲ ἡ πρωὶ τῆς 14 Μαΐου.

Ἡ ἡμέτερα ἐμπροσθοφυλακὴ ἀνεχώρησε πρὸς τὴν Ὀστρολέγκαν. Ἐπίζουσα νὰ φθάσῃ τέλους τὸν ἐχθρὸν ἐντεῦθεν τοῦ Βούγ. Ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τῆς ἐπαναστάσεως, οἱ Πολωνοὶ δὲν ἐπαύσαντο, ἐν ταῖς ἐφημερίσιν αὐτῶν καὶ ἐν ταῖς τῆς ἁλλοδαπῆς, νὰ ἐπαίρυνται ἐπὶ τῇ ὑπεροχῇ των ἀφ' ἡμῶν. Ἐννοεῖται, ὅτι οἱ ἀναγινώσκοντες τὰς καχυπολογίας ταύτας ἀξιωματικοί, διεκρίνοντο ὑπὸ τῆς ἐπιθυμίας ν' ἀποδείξωσιν, ὅτι ὁ ρωσικὸς στρατὸς ἀπέμεινε ὅσος ἦτο κατὰ τὸ 1812, κατὰ τὸ 1813 καὶ κατὰ τὸ 1829. Διατί νὰ ἤλλαξε;

Κατὰ τὴν δεκάτην πρωϊνὴν ὥραν, ἡ πολωνικὴ ὀπισθοφυλακὴ ἄσθενῇ μόνον ἀντίστασιν ἀντέτακτεν ἡμῖν πλέον. Ὁ κόμης Θῶλ, ἀπὸ τοῦ μέρους ἐν ᾧ εὐρίσκετο, παρηκολούθει τὰς κινήσεις τῶν στρατευμάτων μας, προχωρούντων πάντοτε κατὰ τῆς Ὀστρολέγκας. Τὴν ἐνδεκάτην ἀφίκετο ὁ στρατηγὸς Βιστρώμ, ἀκολουθούμενος ὑπὸ τριῶν ἢ τεσσάρων ἀξιωματικῶν καὶ στρατιωτῶν.

— Ἄ! ἦλθες, κόμη, εἶπε τείνων αὐτῷ τὴν χεῖρα ἄνωθεν τοῦ ἵππου του. Διατάχθη παρὰ τοῦ στρατάρχου νὰ κατελάβω τὴν πόλιν καὶ τὰς γεφύρας. Ἦλθεν νὰ ἰδῶ ἐντεῦθεν, πόσον ὑπερέχουσι τῆς θέσεως καὶ τί πρέπει νὰ πράξω.

— Ἡ πῆξις εἶνε ἰδικὴ μας σχεδόν, ἀπεκρίθη ὁ κόμης. Πρέπει νὰ συμπληρώσῃ τὰ ἐπιλοιπα.

Στραφεὶς δὲ πρὸς ἐμέ.

Ἐπὶ λογαγὲ Πρατῶφ, ὕψας πρὸς τὴν πόλιν, εὐρὲ τὸν στρατηγὸν Ναβοκῶφ καὶ εἶπέ τω...

— Ὁχι, δέχομαι ὁ Βιστρώφ, αὐτὸ θὰ τὸ κάμω μόνος μου, καίτοι λυποῦμαι ὅτι ἀφαιρῶ ἀπὸ νέον ἀξιωματικὸν τοσαύτην κολακευτικὴν ἐντολήν...

— Θὰ λάβῃ καὶ αὐτὸς τὴν ἰδικήν του, ἀπεκρίθη ὁ κόμης μειδιῶν. Εἶτα ἀπυκνόμενος πρὸς ἐμέ: — Λάβε πάραυτα πέντε σὺσάρους, συνάντησον τὸν διαδραίνοντα τὸν ποταμὸν στρατὸν, καὶ μείνον ἐκεῖ μέχρι τέλους. Ἐπειτα νὰ μοὶ στείλῃς ἓνα ἄνδρα μὲ εἰδήσεις; θὰ μ' εὐρῇ πλησίον τοῦ πυροβολικοῦ Μ' ἐνόησες;

— Μάλιστα, ἐσχώτατε.

— Καλὴν ἐπιτυχίαν καὶ καλὴν ἀντάμωσιν!

Ἰππεύσας ἔσπευσα πρὸς τοὺς σὺσάρους. Ἀδύνατον νὰ μὴ ἐννόησω, πόσον ὁ κόμης ἐδεικνυτο ἀγαθὸς πρὸς ἐμέ, καὶ ὅποια ἐμπιστοσύνην μοὶ ἐδείκνυε, δίδων μοι ἐντολὴν ἀνταξίαν ἀξιωματικῷ ἐπιτελεῖν. Ἐπρεπε νὰ δικαιώσω ἀντὶ πάσης θυσίας τὴν ἐμπιστοσύνην ταύτην, καὶ ἂν ἔτι ὤρετο νὰ μὴ πολεμήσω εἰς τὰς πρώτας τάξεις, διότι τοῦτο ἦξις περισσέτερον πρὸς τὴν μετὰ τὴν μάχην ἀνταξίαν.